

Радченко Р. О.,

*аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ФІСКАЛЬНИМИ ІНТЕРЕСАМИ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВАМИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Функціонування податкової системи є одним із ключових чинників забезпечення фінансової стабільності держави та сталого розвитку суспільства. Органи податкового контролю виконують провідну роль у наповненні бюджетів різних рівнів, реалізуючи фіскальні інтереси держави. Водночас їхня діяльність безпосередньо впливає на права та законні інтереси платників податків, що актуалізує проблему пошуку оптимального балансу між ефективністю контролю та дотриманням принципів правової визначеності, справедливості й недопущення надмірного втручання в господарську діяльність. У сучасних умовах інтеграції України до європейського правового простору та реформування податкової системи дослідження повноважень контролюючих органів набуває особливої значущості.

Під балансом у даному контексті слід розуміти оптимальне співвідношення між забезпеченням державою стабільних та прогнозованих надходжень до бюджету й гарантіями дотримання конституційних прав та законних інтересів платників податків. Ідеться не лише про виконання обов'язку сплачувати податки, закріпленого у статті 67 Конституції України [1], але й про право громадян та суб'єктів господарювання на захист від надмірного адміністративного тиску, дискримінаційних практик чи подвійного тлумачення норм. Баланс проявляється у поєднанні таких складових, як законність і пропорційність втручання органів контролю, прозорість та передбачуваність їхніх дій, а також наявність ефективних механізмів оскарження. Саме дотримання цього співвідношення забезпечує довіру суспільства до податкової системи, підвищує рівень добровільної сплати податків та сприяє формуванню партнерських відносин між державою і бізнесом.

Засади такого балансу закладені, зокрема у ст. 3, 19 та деяких інших нормах Конституції України, а також у п. п. 4.1.6 та 4.1.7 Податкового кодексу України (ПК України), в яких до засад податкового законодавства віднесено соціальну справедливість як установаження податків та зборів відповідно до платоспроможності платників

податків, та економічність оподаткування, тобто установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування [2].

Важливо наголосити, що саме органи податкового контролю є основною ланкою у досягненні рівноваги між фіскальними інтересами держави та правами платників податків. Їхня діяльність виходить за межі виключно фіскальної функції та включає сервісний, консультативний та превентивний аспекти. З одного боку, податкові органи забезпечують стабільне надходження коштів до бюджету шляхом проведення перевірок, виявлення ухилень та протидії тіньовій економіці. З іншого – вони мають діяти в межах принципів правової визначеності, пропорційності та рівності, надаючи платникам доступ до інформації, роз'яснень і механізмів захисту їхніх інтересів. Ефективна комунікація, цифровізація процедур та дотримання міжнародних стандартів податкового адміністрування роблять ці органи не лише інструментом контролю, а й посередником у партнерстві між державою та суспільством.

Загалом, система податкових органів в Україні має чітку структуру, яка визначається ПК України та деякими іншими нормативно-правовими актами. Вона складається з центрального органу виконавчої влади та його територіальних підрозділів: Державна податкова служба України (ДПС України) – центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, а також політику у сфері адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Територіальні органи ДПС – головні управління ДПС в областях, місті Києві та міжрегіональні управління, які безпосередньо працюють з платниками податків на місцях [3]. Окремо варто зазначити органи, які тісно взаємодіють із системою податкового контролю, хоча формально не входять до складу ДПС, але виконують дотичні функції. Зокрема, до таких належать митні органи (Державна митна служба України) – здійснюють контроль за справлянням митних платежів, що також є складовою податкової системи [4].

Таким чином, основу системи податкових органів становить ДПС України та її територіальні підрозділи, тоді як митні органи можна розглядати як суміжні елементи, що посилюють ефективність податкового контролю.

Повноваження податкових органів, зокрема й у сфері забезпечення балансу між фіскальними інтересами держави та правами платників податків, визначені у ПК України [2], відповідних положеннях про Державну податкову службу України та про Державну митну службу, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 [3; 4], а стратегічні завдання та місія ДПС також додатково викладені у наказі ДПС від 21 лютого 2025 р. № 150

«Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2025–2030 роки» [5] та ін.

Хоча у наведених актах законодавства не визначено конкретні повноваження у сфері досягнення балансу між інтересами держави та правами платників податків, однак зі змісту окремих завдань та функцій можна зробити висновок, що забезпечення такого балансу значною мірою залежить від того, як саме податкові органи реалізують свої повноваження. Визначальними у цьому контексті є:

- контрольні-перевірочні повноваження – проведення документальних та фактичних перевірок із дотриманням принципів законності, пропорційності та мінімізації втручання у господарську діяльність;

- роз'яснювальні та консультаційні повноваження – надання офіційних роз'яснень щодо застосування норм податкового законодавства, що знижує ризик подвійного трактування і сприяє правовій визначеності;

- адміністративні повноваження – застосування заходів відповідальності до порушників із дотриманням процедурних гарантій, можливості оскарження та врахування принципу пропорційності санкцій;

- інформаційно-аналітичні повноваження – використання цифрових інструментів для виявлення ризикових операцій, що дозволяє зменшити кількість безпідставних перевірок і сконцентрувати ресурси на справді проблемних ділянках;

- сервісні повноваження – створення зручних електронних сервісів, що забезпечують прозорість сплати податків і формують довіру між державою та платником.

Завдяки належній реалізації цих повноважень податкові органи перетворюються не лише на інструмент фіскального контролю, а й на гаранта правової визначеності та справедливості у сфері оподаткування.

Між тим, попри законодавче визначення завдань та функцій органів податкового контролю, на практиці залишається низка суперечностей. По-перше, спостерігається дисбаланс між потребою держави у стабільних бюджетних надходженнях та забезпеченням прав платників податків, що нерідко проявляється у надмірному адміністративному тиску. По-друге, недосконалість податкового законодавства та його часті зміни створюють правову невизначеність, ускладнюючи як діяльність бізнесу, так і сам процес контролю. По-третє, існують проблеми інституційного характеру, а саме – дублювання повноважень різними органами, недостатня прозорість перевірок, низький рівень комунікації з платниками податків. Додатковим викликом є впровадження цифрових технологій, які, з одного боку, відкривають можливості для автоматизації контролю, а з іншого – породжують питання захисту даних та ефективності їх використання.

Таким чином, забезпечення балансу між фіскальними інтересами держави та правами платників податків є однією з ключових передумов ефективного функціонування податкової системи України. Діяльність органів податкового контролю має поєднувати контрольний, сервісний та превентивний аспекти, що дозволяє не лише забезпечувати стабільність бюджетних надходжень, а й формувати довіру суспільства до податкової політики. Вирішення виявлених проблем можливе через підвищення прозорості перевірок, удосконалення законодавчої бази, розвиток електронних сервісів та налагодження комунікації з платниками податків. Саме збалансоване використання повноважень податкових органів створює умови для партнерських відносин між державою та бізнесом, що в довгостроковій перспективі сприятиме підвищенню рівня добровільної сплати податків та зміцненню фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4387>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n140>
3. Про затвердження Положення про Державну податкову службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження Положення про Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження місії та Стратегічного плану Державної податкової служби України на 2025 – 2030 роки: наказ Державної податкової служби від 21 лютого 2025 р. № 150. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/misiya-ta-strategichni-tsili>